

Waarom *Toren van Babel*?

Nieuwe visies op een oude mythe

Met de Open Call Toren van Babel nodigen Bijbels Museum en Stedelijk Museum Breda kunstenaars uit om nieuwe, en hedendaagse visies te geven op de oude mythe. Vrijwel iedereen heeft wel een beeld bij de *Toren van Babel*. Pieter Breughels schilderij in de collectie van Museum Boijmans Van Beuningen is wereldberoemd.

De bron van dit alles is de mythe over het begin van de 'Babylonische spraakverwarring' tussen mensen in het eerste boek van de Bijbel. Deze mythe lijkt vandaag nog even actueel als 3000 jaar geleden, toen hij werd opgetekend. Die spraakverwarring, zowel tussen mensen die verschillende talen spreken als tussen mensen die wél dezelfde taal spreken, duurt nog steeds voort. We lijken ver verwijderd van het spreken van 'een en dezelfde taal'. Want mensen 'die dezelfde taal spreken', begrijpen elkaar en kunnen samen torens bouwen. We vragen bij de Open Call Toren van Babel specifiek aandacht voor de rol van taal in de samenleving, in de breedste zin van het woord. Denk bijvoorbeeld aan AI, lichaamstaal, jongerentaal et cetera.

Thema

'Ooit werd er op de hele aarde één enkele taal gesproken'. Die prachtige eerste zin van het verhaal prikkelt en inspireert. Meerstemmigheid en (Babylonische) spraakverwarring binnen de maatschappij is nog altijd actueel. Een samenleving heeft een gemeenschappelijke taal nodig om ambities te realiseren en problemen het hoofd te bieden. Om veiligheid en rechtvaardigheid te waarborgen, en kennis te ontwikkelen en over te dragen. En ook om een cultuur te voeden en te delen.

Zijn de kunsten en in het bijzonder de beeldende kunst zo'n taal? Zijn ze verbindend of verdelend en zelfs polariserend? Kunnen de kunsten een bijdrage leveren aan de noodzaak en behoefte om 'het collectief' te versterken?

En wat is taal, wat is de functie ervan? Taal is een code om informatie over te dragen, om te communiceren en luisteren, meerstemmigheid uit te dragen, spraakverwarring te stichten of om elkaar niet te verstaan – zowel als we feitelijk dezelfde taal spreken, als wanneer we dat niet doen. Taal staat in deze tijd immers ook ter discussie als communicatiemiddel. Het perspectief van de zender wordt kritisch beschouwd, dank aan de *male gaze* of de *white gaze*. Een gesprekspartner kan – zonder dat je het merkt – een *chatbot* zijn. De sturing van sociale media via het gebruik van algoritmen bepaalt in sterke mate wat voor informatie we tot ons nemen. Belangrijke vormen van taal zijn ook lichaamstaal, gebarentaal en beeldtaal, en ook taal van dieren en (chemisch en elektrisch) bij planten.

***Toren van Babel* in verschillende bronnen**

In het eerste boek van de Bijbel staat de mythe van de toren van Babel. Die begint met: 'Ooit werd er op de hele aarde één enkele taal gesproken'. Na de zondvloed (het verhaal over de ark van Noach) trokken de mensen 'in oostelijke richting' en vestigden zich in het zuiden van Mesopotamië, het huidige Irak. Daar besloten ze een stad te bouwen met een toren die tot de hemel reikte, om zo beroemd te worden en ervoor te zorgen dat ze niet over de hele aarde verspreid zouden raken. Het liep echter anders. God daalde af om te kijken naar de stad en de toren die de mensen aan het bouwen waren. Die reikte tot in de hemel, en dat zinde God niet. Hij 'bracht verwarring in de taal' zodat ze elkaar niet meer verstonden. God verspreidde de mensen van daar over de hele aarde. Het bouwwerk kwam vanwege de 'Babylonische spraakverwarring' nooit af.

De Bijbel is slechts een van de bronnen waarin de toren van Babel voorkomt, met een heel beknopte tekst over het onderwerp. De toren van Babel wordt ook besproken in joodse, klassieke en vroegchristelijke bronnen, zoals in de werken van de Griekse historicus Herodotus (ca. 484-425 v. Chr.) en de joodse geschiedschrijver Flavius Josephus (ca. 37-100 n. Chr.). Dankzij deze bronnen, die in de 15e en 16e eeuw herontdekt, vertaald en gedrukt werden, kwam er meer informatie over de opdrachtgever, de redenen voor de bouw en het uiterlijk verval van de toren. Daarnaast verschenen er vanaf de 16e eeuw reisverslagen, met een beschrijving van gevonden ruïnes (originele bakstenen hiervan bevinden zich in meerdere Europese collecties). Deze bronnen maken het verhaal spannender en ze waren van grote invloed op de kunst. ¹

Meerstemmigheid

Voor de Open Call is de selectiecommissie op zoek naar 'meerstemmigheid': we kunnen als mensen uit één groep, land of cultuur meerdere visies hebben op hetzelfde onderwerp. In een gezonde samenleving kunnen en mogen die naast elkaar bestaan. De laatste jaren lijkt daar in onze samenleving echter steeds minder ruimte voor, en lijken groepen die in hun eigen context (bubbels) leven, steeds vaker hun eigen waarheid te creëren. Als we allemaal in onze eigen bubbel vertoeven, wat weten we dan van en over elkaar? Voor ieder mens is het van belang om zich te kunnen uiten, gehoord te worden en er met de eigen denkbeelden te mogen zijn. Het kennis nemen van overtuigingen en inzichten van anderen, kan onze leefwereld vergroten. Kunstenaars zijn bij uitstek degenen die vorm en kleur geven aan meerstemmigheid.

Historische verbeeldingen van Babel

De toren van Babel vormde al in middeleeuwse handschriften en incunabelen een regelmatig voorkomende (kleine) illustratie van het Bijbelse verhaal, maar vanaf circa 1500 werd de toren een zelfstandig onderwerp in de kunst van de Nederlanden. Tot aan het einde van de 17^e eeuw bleven afbeeldingen van de toren buitengewoon populair. Landschap, klassieke, oosterse en plaatselijke architectuur en fantasie kwamen bijeen in deze kunstwerken. Vaak bevatten de werken een (verborgen) politieke lading. Er zijn tegenwoordig meer dan 200 schilderijen uit deze twee eeuwen bekend (waarvan zo'n 100 in openbare instellingen), zo'n 40 grote prenten voor prentbijbels en prentseries, meerdere wandtapijten en muurschilderingen en een 20-tal (ontwerp)tekeningen. Het hoogtepunt van de productie vond plaats in Antwerpen tussen 1575 en 1625, beroemdst zijn de torens van Pieter Bruegel de Oude uit 1563 en ca. 1585-1595.

Klik [hier](#) voor een aantal inspirerende historische voorbeelden, bijeengebracht door Marike van Roon in haar binnenkort te verschijnen boek *De toren van Babel in de kunst 1500-1650*.

¹ Bron: Onderzoek van Marike van Roon naar de toren van Babel in de (schilder-)kunst, dat binnenkort in boekvorm verschijnt in het Engels en Duits.

